

JÜRGEN HABERMAS, HANNAH ARENDT VE RICHARD SENNETT'İN KAMUSAL ALAN YAKLAŞIMLARI

Hülya BİÇER OLGUN*

Özet

Bu çalışmada Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in kamusal alan yaklaşımları ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı Sennett'in kamusal alan yaklaşımıyla Habermas ve Arendt'in kamusal ve özel alan yaklaşımları arasındaki benzerlik ve farklılıkları, güçlü ve zayıf yönleri ortaya koymaktır. Kamusal alan yaklaşımlarının günümüz toplumlarındaki kamusal alanı anlamak ve açıklamak bakımından yeterliliği ve geçerliliği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Özel Alan, Jürgen Habermas, Hannah Arendt, Richard Sennett.

THE PUBLIC SPHERE APPROACHES OF JÜRGEN HABERMAS, HANNAH ARENDT AND RICHARD SENNETT

Abstract

This study deals with the public sphere approaches of Jürgen Habermas, Hannah Arendt and Richard Sennett. The aim of the work is revealing the similarities and differences between Sennett's public sphere approach and Habermas and Arendt's public and private sphere approaches, strengths and weaknesses. The adequacy and validity of public sphere approaches are assessed in terms of understanding and explaining the public sphere in contemporary societies.

Key Words: Public Sphere, Private Sphere, Jürgen Habermas, Hannah Arendt, Richard Sennett.

Giriş

Bu çalışmada temelde Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in kamusal alan yaklaşımlarından yola çıkılarak kamusal alan kavramsallaştırılması üzerine bir okuma yapılacaktır. Araştırma teorik bir tartışma çerçevesinde yürütülecektir. Burada amaçlanan, kamusal alanla ilgili temel perspektiflerin (Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett) birbirleriyle karşılaştırılması suretiyle kamusal alan yaklaşımlarının derinlikli biçimde anlaşılmasıdır. Bu bağlamda Sennett'in kamusal alan yaklaşımıyla Habermas ve Arendt'in kamusal ve özel alan yaklaşımları arasındaki benzerlik ve farklılıklar ele alınacaktır. Kamusal alan yaklaşımlarının birbirleri karşısında güçlü ve zayıf yönleri ele alınacaktır. Kamusal alan yaklaşımlarının günümüz toplumlarındaki kamusal alanı anlamak ve açıklamak bakımından yeterliliği ve geçerliliği üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır. Öncelikle Habermas'ın kamusal alan konusundaki görüşleri ele alınacaktır.

Jürgen Habermas'ta Kamusal Alan ve Özel Alan

Kamusal alan ve özel alan kavramları düşünürlerce farklı yaklaşımlardan, siyasal ve tarihsel dönemlerden hareket edilerek kavramsallaştırılmıştır. Habermas'ın kamusal alan ve özel alan kavramları, tarihsel bir okuma üzerinden geliştirilmektedir. Öncelikle Habermas, kamusal alan kavramıyla toplumsal yaşam içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği, herkesin/tüm yurttaşların erişebildiği bir alanı kastetmektedir. Habermas'a göre özel bireylerin kamusal bir gövde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda,

* Doktora Öğrencisi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. E-mail: hlybcr@gmail.com.

kamusal alanın bir parçası varlık kazanmaktadır (Habermas, 2004:95). Habermas toplumda insanlara ve insanlararası eylemlere bakmaktadır ve 'rasyonel insan'dan bahsetmektedir. Rasyonel insan, hareketleri, eylemleri o bağlama ait geçerlilik kıstasından herhangi birine uyan, ilkesel olan rasyonel ilkelere uyumlu olan insandır. Habermas toplumda burjuva kamusunu incelerken, o dönemin rasyonalitesini anlamaya çalışmaktadır. Toplumdaki çoğunluk açısından insanların yapıp etmelerini kabul edilebilir kılan kodlara bakmaktadır. Bu aşamada 3 temel yapıp etme biçimi tespit etmektedir. 1. Normatif eylem: Topluma uygun davranmak, 2. Stratejik eylem: İnsanların amaçlarına yönelik hareket etmesi, 3. İletişimsel eylem. Bu 3 ilişkilene biçimi birbirinden bağımsız değilken, Habermas'ın kuramında iletişimsel eylemin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Habermas'ın 'siyasal söz söyleme' manasında ele aldığı kamusal alanda iletişimsel eylem temel eylem biçimi olarak görülmektedir.

Habermas'ta kamusal alandaki konuşma durumunun biçimine ve Habermas'a göre nasıl gerçekleşeceğine/gerçekleşmesi gerektiğinin ayrıntılarına geçmeden önce onun kamusal alan tanımından alıntı yapmak yararlı olacaktır:

...bir biraradalık durumundaki bireylerin davranışları, ne iş ve meslek sahiplerinin özel işlerini görürken yaptıkları davranışlara; ne de bir devlet bürokrasisinin yasal sınırlarına tabi anayasal bir düzenin üyelerinin davranışlarına benzer. Yurttaşlar ancak, genel yarara ilişkin meseleler hakkında kısıtlanmamış bir tarzda, yani toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlükleri garantilenmiş olarak tartışabildiklerinde kamusal bir gövde biçiminde davranmış olurlar. Bu tür bir iletişimin daha genel bir kamusal gövde içinde gerçekleşmesi, bilginin muhataplarına aktarılmasını ve onların etkilenmesini mümkün kılacak özgül araçları gerektirir. Günümüzde gazeteler, dergiler, radyo ve televizyon kamusal alanın iletişim araçlarıdır.(Habermas, 2004:95).

Kamusal tartışmaya aracılık etme ve onu güçlendirme tarzıyla basın, kamuların bir kurumu olarak kaldı. (Habermas, 2004:99).

Habermas'a göre kamusal alan yurttaşların bir araya gelip iletişime geçtiği ortak bir konuşma/tartışma alanıdır. Kamusal alandaki iletişim gazete, dergi, radyo, televizyon gibi iletişim araçlarıyla yayılacaktır. Burada medya ile kamusal alan ilişkisi de açığa çıkmaktadır. Medya hem kamusal alanın bir parçası hem de kamusal alandaki mücadele biçimlerini olanaklı kılacak bir alan olarak durmaktadır. Zira Negt ve Kluge tanımladıkları karşı kamular içerisinde iletişim araçlarına kilit bir rol vermektedirler. Onlara göre liberal politikanın tanımladığı ve sınırlarını çizdiği 'kamusal alan' biçimine kısıtlı kalmamak ve karşı kamuları oluşturabilmek veya karşı kamuları görebilmek için geliştirilmeye ihtiyaç duyulan anlayış, kitle iletişim araçları vasıtasıyla gerçekleştirilecek bir mücadeleyle mümkün olabilecektir. Bu mücadele alanı da medyadır.

Kamusal alan kavramını tarihsel bir perspektifle ele alan Habermas, öncelikle kamusal alan-özel alan ayrımının ilk kez gündeme geldiğini söylediği burjuva toplumu dönemine gitmektedir. Ortaçağ Avrupa toplumunda özel alandan ayrı bir kamusal alan fikrinin belirgin olmadığını, bu dönemlerde prensin mührünün kamusal sayılmasının bir tesadüf olmadığını belirtmektedir. Habermas Ortaçağ'da iktidarın kamusal bir temsiliyetinin söz konusu olmasıyla birlikte aynı zamanda özel ve kamusal diye bir ayırmadan söz etmenin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Ona göre Ortaçağ'daki kamusal alan temsili bir kamusal alandır; bu temsili kamusal alan doğrudan bir yöneticinin varlığına bağlıdır (Habermas, 2004:97). Temsili kamusal alan, gerçek bir kamusal alanı ifade etmemektedir. Yani temsili kamusal alan derken bireylerin özgürce fikirlerini söyleyip tartışabildiği bir kamusal alandan bahsedilemez, bu anlayışta bir yönetici kamusal alandaki bireyleri temsilen kamusal alandan etkinlik

gösterir. Habermas'ın idealleştirdiği kamusal alan bu bakımdan Ortaçağ dönemindeki temsili kamusal alandan farklıdır.

Habermas'a göre kamusal alan ve kamuoyu kavramları ilk kez on sekizinci yüzyılın sonundan itibaren meydana gelen birtakım tarihsel ve toplumsal gelişmelerin neticesinde gündeme gelmiştir. On sekizinci yüzyılın sonunda feodal otoriteler özel unsurlar ve kamusal unsurlar olarak ayrılmış, reform hareketi sonucunda din, bireylerin vicdanlarına ait özel bir konu haline gelmiştir. Bir yönetici olarak prensin özel hane masraflarından ayrılmasıyla ilk kez özel ve kamusal ayrımı ortaya çıkmıştır. Kamusal otoritenin kurumları olarak bürokrasi, ordu ve kısmen hukuki organlar prensin özelleşmiş sarayından bağımsız hale gelmişlerdir. Dönüşen feodal tabakalar neticesinde soylular kamusal otorite organlarını, parlamento ve hukuki kurumları oluşturmuşlardır. Ticaret ve çeşitli türdeki mesleklerle uğraşan kesimler ise, kentsel korporasyonlar ve bölgesel örgütler kurarak devletten ayrı bir özel alan yaratmışlardır. Böylece burjuva toplumu gelişmeye başlamıştır (Habermas, 2004:97-98). Burjuva kamusu, devletle toplum arasındaki gerilim sahasında, fakat özel alanın parçası olarak kalacak şekilde gelişmektedir. Buradaki kamusal alan ve özel alanın bölünmesi, toplumsal yeniden üretim ve siyasal gücün ayrışmasını ifade etmektedir.

Habermas'ın kamusal alan kavramı burjuva toplumunun ortaya çıkışıyla ilişkilidir. Kamusal alan ve kamuoyu kavramlarını tarihsel gelişmeler üzerinden değerlendiren Habermas'ın incelediği, anlattığı ve idealleştirdiği kamu da burjuva kamusudur. Feodalitede lider bir birey üzerinden tanımlanan temsili kamusal alan yerini ulusal ve bölgesel devletlerle birlikte ortaya çıkan kamusal otoriteye bırakmıştır. Bu andan itibaren kamu artık otorite bahşedilmiş bir prensin temsili sarayını ifade etmemektedir, artık kamu denince otoritenin yasal kullanımıyla var olan bir kurum anlaşılmaktadır (Habermas, 2004:98). Habermas'a göre kamusal alan, tarihsel olarak anlattığı bu süreçte değişime uğramıştır, burjuva kamusal alanının ortaya çıkmasından sonra da, yeni toplumsal gelişmelerle birlikte kamusal alan dönüşüm yaşamıştır. Habermas burada burjuva kamusal alanından sonra, liberal kamusal alan ve sosyal refah devleti içindeki kamusal alan fikrinden bahsetmektedir. Ona göre sosyal refah devleti içerisinde saklanan kamusal alan fikri (özel bireylerin arasındaki kamusal tartışma ortamı aracılığıyla iktidarın rasyonelleştirilmesi fikri), kamusal alanın yapısal dönüşümü içerisinde ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu tehlikenin ortadan kaldırılması için toplumsal ve politik iktidarın farklı bir biçimde, rasyonel olarak yeniden örgütlenmesi gerekmektedir (Habermas, 2004:102).

Görüldüğü gibi Ortaçağ toplumunda kamusal alan tek bir bireyden/yönetici/prensten bağımsız olarak anlaşılabilirken ve tek bir bireye bağımlıyken, kamusal alan kavramının dönüşüm geçirmesi burjuva toplumunun ortaya çıkışıyla başlamaktadır. On sekizinci yüzyılın sonundaki tarihsel ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak artık burjuva kamusal alanından bahsedilmeye başlanmaktadır. Takip eden yüzyıllarda kamusal alan ve özel alan kavramları yapısal olarak dönüşüme uğramaktadır. Habermas *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* adlı çalışmasında bu tarihsel ve yapısal izleği sunmaktadır. Günümüzde ise yurttaşların bir araya gelip fikir alışverişi yapabileceği ve kamusal meselelerle ilgili tartışabileceği ve 'geçici çözüm önerisi' üretebileceği bir yer olarak kamusal alandan söz edebilmek için buna uygun bir iletişim türünden bahsedilmesi gerekmektedir. Bunun için Habermas'ın kamusal alanda tanımladığı iletişim biçimi, iletişimsel eylemdir. İletişimsel eylem, bireylerin tahakkümsüz bir biçimde fikirlerini özgürce ifade ettikleri, kimsenin kimse üzerinde üstünlük kurmadığı ve fikirlerinden ötürü birbirini aşağılamadığı bir iletişim ortamını anlatır.

İletişimsel eylem kavramı, tarafların bir dünyayla ilişki kurarak karşılıklı kabul edilebilir ya da tartışılabilir geçerlilik iddialarında bulunduğu anlaşma süreçleri içinde dili, araç olarak öngerektirir. (Habermas, 2001:127)

Habermas bu eylem modelinde aktörün, örtük olarak iç geçerlilik iddiasında bulunduğunu ifade etmektedir. Bunlar, yapılan önermenin doğru olduğu iddiası, konuşma eyleminin geçerli bir normatif bağlamla ilişkili olarak doğru olduğu iddiası ve açık olarak ne söyleniyorsa onun kastedildiği iddiasıdır (Habermas, 2001:127). Ona göre günümüzde kamusal alanda olması gereken bu türdeki bir iletişimsel eylemdir.

Habermas, kamusal alan ve özel alan kavramlarının birleşmesi ve ayrılmasını da tarihsel bir işleyiş içerisinde açıklamaktadır. On dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren kamusal gücün özel şahısların arasındaki alışverişe yönelik müdahalelerinin dolaysız olarak onların özel alanından kaynaklanan itkilerine aracılık ettiğini belirtmektedir. Devletin toplumsal alana müdahalesi, sadece özel alanın içerisinde halledilemeyecek olan çıkar çelişkilerinin siyasal alana aktarılmasından doğmaktadır. Devletin toplumsal alana müdahalesiyle kamusal yetkiler özel birliklere devredilmiştir. Burada Habermas, kamusal otoritenin özel alanı kaplayan genişlemesinin, toplumsal güçlerin yerine kamusal otorite yetkilerine sahip devlet gücünün geçmesiyle ilişkili olduğunu anlatmaktadır. Toplumun giderek devletleştirilmesi ve kendini dayatan devletin toplumsallaştırılması burjuva kamusundaki devlet ile toplum arasındaki ayrışmayı tahribata uğratmıştır. Burada ise kamusal ile özel arasındaki ayırmadan kopan, yeniden siyasallaşmış bir toplumsal alan meydana gelmektedir. Bu alan liberal kamuyu¹ ortadan kaldırmaktadır (Habermas, 2002:256-257).

Habermas'ın kuramında ailenin çöküşü, emeğin metalaşması ve dilin yok oluşu/iletişimin tüketim aracı haline dönüşmesinden bahsedilmektedir. Habermas'a göre kamusal alan ve özel alan duvarlarla çevrili değildir, bu alanlar zaman zaman geçişken olmaktadır. Evlilik, samimiyet alanıdır, dolayısıyla özel alandır. Ama evlilikte stratejik bir davranma durumu söz konusu olursa özel alanın dışına çıkmış olmaktadır. Habermas, sınıf temelli bir açıklama yolu izlememektedir, emeğin veya sadece somut olanın, dünyasına değil aynı zamanda gündelik karşılaşmaların, değerlerin, fikirlerin dünyasına önem vermektedir. Tüm bunlar arasında aslolanın kamusalılık (siyasal söz söyleme anlamında) olduğunu söylemektedir ve çabası 'kamusal aklı' açıklamak üzerinedir.

Habermas, bireylerin kamusal alandaki politik ifade gücünden bahsetmektedir, dolayısıyla kamusal alanda bireylerin kendilerini ifade etmesi politik bir yönü vurgulamaktadır. Aşağıda ele alınacak olan Arendt'te kamusal alanın politik yönü daha da ön plana çıkacaktır. Çünkü Arendt insanı politik bir hayvan olarak gören felsefi anlayışa yaslanarak, insanın kamusal alandaki politik ifade gücünün önemini vurgulayacaktır.

Hannah Arendt'te Kamusal Alan, Özel Alan ve Toplumsal Alan

Arendt'in kamusal alan ve özel alan kavramlarını ele almaya başlamadan önce Habermas'ın kamusal alan ve iletişimsel eylem ile ilgili çalışmalarından yola çıkarak Habermas'ın düşüncelerini anlamının zorluğuna değinmek gerekmektedir. Habermas'ın görüşleri tek düze ve bütünlüklü olarak gelişmemiz, zaman içerisinde farklılaşmıştır. Genel olarak bakıldığında Habermas'ın ideal kamu modeli olarak burjuva kamusunu işaret ettiği anlaşılmaktadır. Burjuva kamusunun yapısal dönüşüme uğramasından sonra liberal kamu ve sosyal refah toplumları içerisinde farklı kamusalılıklardan söz edilmeye başlanmaktadır. Habermas yapısal dönüşüme uğramış olan yeni kamusal alan için, tarafların birbirleri

¹ Liberal kamu, "özel alanın, kamusal topluluk olarak bir araya gelmiş olan özel şahısların kendi aralarındaki ilişkilerin genel meselelerini düzenledikleri özel bölümü" olarak ifade edilmektedir (Habermas, 2002:257). Liberal kamu, iletişimsel eylemle ilişkilidir. Bireyler bir araya gelip kendileriyle ilgili çeşitli meseleleri tahakkümsüz bir iletişim biçimiyle tartışıp geçici çözüm önerisi getirirler. Liberal kamu, bireyin fikirlerini özgürce paylaşmasına imkân veren bir alandır. Liberal kamunun ortadan kalkması, bireylerin bu iletişim biçiminden uzaklaşması ve tamamen devlet tahakkümü altına girerek özgürleşmeden uzaklaşmalarını ifade etmektedir.

üzerinde tahakküm kurmadan özgürce fikirlerini paylaşabildiği ve iletişime geçebildiği bir iletişimsel eylem biçimini önermektedir.

Arendt de Habermas'a benzer biçimde, kamusal alan ve özel alan ayrımının ortaya çıkışını kimi tarihsel gelişmelere bağlı olarak açıklamaktadır. Yalnız Habermas burjuva kamusunun ortaya çıktığı yüzyıllar üzerinde dururken, Arendt kamusal-özel ayrımını eski Yunan dönemine götürür. Arendt, insanın hayattaki düşünsel ve eylemsel etkinliği üzerine düşünmekte ve kamusal alan-özel alan kavramlarına da etik bir perspektiften bakmaktadır. Bir başka deyişle Arendt'in kamusal alan-özel alanla ilgili görüşleri okuyucularına konu hakkında etik bir perspektif sunmaktadır.

Arendt kamusal alan ve özel alan tartışmasına, Aristo'nun düşüncesinden hareketle katılmaktadır. Arendt'e göre kamusal ve özel alan ayrımı ilk kez kent-devletin doğuşuyla birlikte ortaya çıkmıştır. Kent-devletlerle birlikte artık her yurttaş iki var oluş düzenine aittir. Yurttaş kendinin olan ve kamusal olan ayrımıyla ilk kez kent-devletlerin ortaya çıkışıyla karşılaşmıştır (Arendt, 2012:60).

Yaşamın özel ve kamu alanları arasındaki ayrım, en azından Antik kent-devletin ortaya çıkışından beridir ayrı, uzak kendilikler olarak varolmuş bulunan hane ile siyasi alanlara karşılık gelmektedir; ama ne özel ne de kamusal nitelikte olan toplumsal alanın tezahürü, tam söylersek, kökeni modern çağın doğuşuna dayanan ve siyasi biçimini millî devlet'te bulan görece yeni bir görüngüdür. (Arendt, 2012:65).

Görüldüğü gibi Arendt, 'kamusal alan' ve 'özel alan' dışında bir de 'toplumsal alan'dan bahsetmektedir. Arendt, kamusal ve özel alanın var oluşunu kent-devletin ortaya çıkışına dayandırırken, toplumsal alanın var oluşunun modern dönemde gerçekleştiğini ifade etmektedir. Arendt toplumsal alanı olumsuzlayarak öne çıkarmaktadır. Toplumsal olan, kamusal ile özel arasında bir yerde konumlanmaktadır. Toplumsal olan kamusal veya özele sızarak insanları davranışa kilitler. Arendt'in en çok eleştirdiği üretim ilişkileri, meta üretimi ve kitle toplumu alanıdır, toplumsal alanı olumsuzlaması da bu sebeptir.

Arendt'e göre modern dünyada toplumsal alan ile siyasi alan arasındaki mesafe, Antik Yunan'dakinden azdır. Ona göre toplumun, yani hanenin veya ekonomik etkinliklerin kamu alanına çıkışlarıyla, ev idaresi ile daha önceden ailenin özel alanına dahil olan bütün meseleler kolektif bir mesele haline gelmiştir. Arendt'e göre modern dünyada bu iki alan birbirine karışmıştır (Arendt, 2012:71).

Arendt'e göre sadece kendine ait bir yaşamı olan ve yaşamı fakirleşmiş insan idiottur. Arendt'in idiot tanımı Aristo'nun düşüncesine dayanmaktadır. Antik Yunan'da siyasetin dışında kalan ve siyasetle ilgilenmeyen insan idiottur (Kerestecioğlu, 2011:159). Bu tür insan kamusal alanın dışında kalmış ve özel alana hapsolmuş insandır. Günümüzde idiot kavramı, 'ahmak, budala' anlamına gelirken, Arendt'in idiot tanımı sadece kendine ait yaşamı olan insanı ifade etmek için kullanılır. Bu yönüyle Arendt'in idiot tanımı, günümüzdeki kullanımından farklılaşmaktadır. Arendt'e göre insan kamusal alan ve toplumsal alanda var olmakla kendisini ve yaşamını zenginleştirir. Arendt kamusal alanı, iki görüngüsüyle açıklar. Birincisine göre kamu alanında gözüken her şey herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir ve mümkün olan en geniş açıklığa sahiptir. Gerçekliği oluşturan görünüştür, kişinin hem kendisinin hem de başkalarının gördüğü ve duyduğu bir şeydir. İkinci olaraksa kamu, içinde özel olarak bize ait olandan ayrı, hepimiz için ortak olan bir dünyayı ifade etmektedir. Bu dünya, insanların üzerinde hareket ettikleri sınırlı bir alan ve organik yaşamın genel durumunu oluşturan doğayla aynı değildir. Bu anlamda kamu, insan eseri bir dünyada birlikte yaşayanlar arasında olup biten meselelerle olduğu kadar, insan elinden çıkma şeylerle ilgilidir. Arendt böyle bir dünyada bir arada yaşamayı şöyle anlamlandırmaktadır: Şeylerden oluşma bir dünya, çevresinde oturmakta olanlar tarafından ortak sahiplenilmekte olan bir masa

gibidir, arada olan her şey gibi bu dünya da insanları hem birbirine bağlar hem de ayırır (Arendt, 2012:92-95).

Arendt'de özel alan mülkiyetle ilintili olarak değerlendirilmektedir. Arendt tümüyle özel yaşam sürmenin gerçek bir insani yaşam için özsel olan şeylerden yoksun kalmak anlamına geldiğini belirtmektedir. Başkaları tarafından görülmek ve duyulmanın sağladığı gerçeklik, başkalarıyla ortak bir şeyler dünyası aracılığıyla birleşmenin ve ayrılmanın sağladığı nesnel bir ilişki, yaşamın kendinden daha kalıcı bir şeyler başarma olanağı özel alan dışında da var olmakla gerçekleşebilecektir (Arendt, 2012:104). Arendt'e göre bir insan tamamen yalnız ve özel alana hapsolmuşsa insan değildir; insan olmak için kamusal alanda, toplumsal alanda var olmak gerekmektedir. Özel insan, başkalarının gözüne görünmemektedir, o nedenle de yokmuş gibidir. Yaptıkları dikkate alınmamaktadır, yaptıklarının başkası için bir doğurgusu yoktur.

Arendt'e göre mahremiyet alanını ifade eden özel alanın başlangıcı geç dönem Roması'na kadar dayanır, fakat modern dönemden önce mahremiyetin kendine özgü renkliliği ve çeşitliliği bilinmemektedir (Arendt, 2012:78). Arendt kamusal ve özel alanın tarihsel dönemler içerisinde zaman zaman birbirinin içine geçtiğini anlatmaktadır.

Arendt *İnsanlık Durumu*'nda kamusal alanda iş, emek ve eylem üzerinde durmaktadır. İş ve eylemin gerçekleşebilmesi için çoğulluğa ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Bu çoğulluğun gerçekleşebilmesi kamusal alandaki etkinlikle mümkündür. İnsanların plansız olarak ortak meseleler hakkında bir araya geldikleri yer kamusal alandır. Arendt'te 'Birlikte yaşamak için ne yapılmalı?' sorusuna bir yanıt üretme çabası söz konusudur. Arendt'e göre insan tek başına yaşadığı sürece diğer canlılardan farkını ortaya koyamaz. Arendt'e göre insani hali anlamak özeline işidir. Dolayısıyla insanın yaptığı iş/eylemine iyiliğini veya kötülüğünü yansıtmaması mahrem bir durumu ifade eder. Kamusal alan ise iyilik ve kötülükle ancak ikincil düzeyde ilişkilendirilebilir. Son olarak Arendt'e göre, insan kamusal alan içerisinde eyleyebildiği sürece özgürdür.

Richard Sennett'te Kamusal Alan ve Özel Alan: Geç Modern Dönemde Kamusal İnsanın Çöküşü

Richard Sennett kamusal alanı Habermas ve Arendt'in kamusal alan yaklaşımlarından çok daha farklı bir perspektiften ele almaktadır. Sennett geç modern dönemde kamusal alanın içinin boşalmasının ve mahremiyete/özele dönüşün sebeplerini sorgulamaktadır. Sennett kamusal alanı iki ilke temelinde (1. narsizm 2. rehabet/oluruna bırakma üzerinden) açıklamaktadır. Bu iki ilke çalışmanın ilerleyen kısmında ele alınacaktır. Sennett geç modern dönemde insanların giderek birbirleriyle ilişkilendenmeden kendilerini kurduklarını söylemektedir. Bu sebeple kamusal insanın çöküşünden bahsetmektedir.

Sennett'e göre, kamusal alan ve özel alanın her ikisi de evrimleşen, zaman içerisinde biçimlenen fenomenlerdir. Ailenin, sokağa alternatif bir sosyal ortamın keşfedilmesi yavaş yavaş seyreden bir içsel buluşa bağlıdır. Sennett, kamusal ve özel alanın sabit durumlar olmadığını, insanın sosyal ortamı keşfetmesinin çocukluk döneminde gerçekleştiğini ifade etmektedir. On sekizinci yüzyıl ortasında erişkin insanların kendilerini çocuklardan farklı olarak konumlandığı tespit edilmiştir. Bu anlayışa göre kamusal yaşam sanki salt erişkinlerin alanıdır, çocuklar ise özel alanla sınırlıdır. Kamusal yaşamın erişkinlerle sınırlanması çocuklara ve erişkinlere has oyun tarzlarının ayrılmasından doğmuştur. Sennett, 17. yüzyılın son dönemlerine kadar çocukların ve erişkinlerin oyunları arasında pek fark olmadığını, zengin kostümlerle giydirilmiş oyuncak bebeklerin, oyuncak askerlerin her yaşta insanın ilgisini çektiğini söylemektedir. On yedinci yüzyıl sonunda ve on sekizinci yüzyıl başlarında çocukluk ve erişkinlik arasında daha önce görülmemeyen keskin sınırlar çizilmiş ve belli türde oyunlar çocuklara ayrılmış, belli türdekiler yasaklanmıştır. Örneğin şans oyunları çocuklara

yasaklanmıştır. Bu dönemde kamusal alanın yetişkinlere ait bir alan olarak görülmesiyle örneğin çocuklar kahvehane konuşmalarına katıldığında alaya alınıp azarlanmışlardır. Bu şekilde kamusal alan erişkinlerin oyun alanı haline dönüşmüştür. Erişkinler kamusal alanın dışında oynayamazlar. Sennett bu şekilde kamusal alanın sınırlarının ‘erişkinlerin oyun alanı’ olarak belirlendiğini ifade etmektedir (Sennett, 2010:129). Sennett, on sekizinci yüzyılda erişkinlerin oyun alanı olarak algılanan kamusal alanda eylemde bulunan insanın kamusal insan olduğunda bahsetmektedir. Kamusal insan kamusal alanda bir aktör olarak bulunur. Kamusal insanda esas olan kamusal alanda bir cisim kazanmaktır. Bu cisimleşme duygu takdimi olarak ifadeyle gerçekleşmekte, buradan da aktörün kimliği ortaya çıkmaktadır. Sennett’e göre kamusal aktör, duygularını takdim eden insandır (Sennett, 2010:149).

Sennett’e göre on sekizinci yüzyılın kamusal insanı, geç modern dönemde kamusal alanda bir aktör değildir. Yani on sekizinci yüzyıldaki kamusal insan, geç modern dönemde kamusal alanı yitirmiştir. Artık birey kamusal alanın bir aktörü değildir. Geç modern dönemde kamusal alan erişkinler için bir oyun alanı da değildir. Dahası geç modern dönemde kamusal insandan bahsetmek mümkün değildir. Sennett, günümüzde kamusal yaşamın formel bir yükümlülüğe dönüştüğünü, çoğu yurttaşın devletle ilişkilerine teslimiyetçi ve kanıksayıcı bir ruh haliyle baktığını tespit etmektedir. Kamunun zayıflaması sadece politik faaliyetlerle sınırlı bir alanı etkilemekle kalmamış, insanların birbirleriyle iletişimini de etkilemiştir. Sennett’e göre geç modern dönemde yabancılarla kurulan ritüel ilişkiler ve yabancılarla takınılan tavırlar en iyimser yaklaşımla formel ve yavan, en kötümser anlamda ise sahte olarak nitelendirilebilir. Yabancıların dünyasında, kozmopolit bir şehirde yaşamaktan çok az insan hoşlanmaktadır. Çünkü geç modern dönemde insan yabancıları bir tehdit unsuru olarak görmektedir. Kamusal alana katılım artık bir oluruna bırakma sorunu haline gelmiştir. Bu türde bir kamusal yaşam da şehir gibi mekanları bozulma sürecine sokmuştur (Sennett, 2010:16).

Sennett’in kamusal alanla ilgili yaklaşımında sosyal psikolojik bir tahlil vardır. Sennett geç modern dönemde insanların özel yaşamlarında psişesinin ne olduğu, duygularında neyin sahibi olduğuna dair düşünüm içerisinde olduklarını, insanların kendi içlerine dönerek bireysel kimliklerini inşa etmelerini başlı başına amaç haline getirme çabası içerisinde olduğunu belirtmektedir. Sennett insanların bu şekildeki içe dönüşlerinin toplumsal koşullar ve çevre etkileriyle geliştiğini düşünmektedir. Geç modern dönemde her bireyin benliği, bireyin temel kaygısı haline gelmiştir, kendini tanımak dünyayı tanımak için bir araç değil, başlı başına amaç haline gelmiştir. Kamusal insandan söz edilemeyen geç modern dönemde insanlar her şeyi kendi psişeleri üzerinden değerlendirmekte, toplumu dahi büyük bir psişik sisteme dönüştürerek anlamlı bulmaktadırlar (Sennett, 2010:16-18). Sennett’e göre, “*Sonuçta, kamu yaşamı ile mahrem yaşam arasında bir karışıklık ortaya çıkıyor. İnsanlar, yalnızca kişisel olmayan anlamlama kodlarıyla üstesinden gelinebilecek kamusal sorunlara, kişisel duyguları açısından yaklaşıyorlar.*” (Sennett, 2010:18).

Sennett’in bu ifadelerinden anlaşılacağı gibi, geç modern dönemde kamusal alan giderek özel alan ile karışmakta, bunun da ötesinde kamusal alan artık ölü kamusal alana dönüşmektedir. Bireyler artık sadece kendi iç dünyaları ve ruh hallerine odaklanmakta, kendi yakınları dışındaki yabancılarla kamusal alanda pek karşılaşmamaktadırlar. Sennett kamusal alanın ölü bir kamusal alan haline gelmesini kent tasarımı üzerinden de değerlendirmektedir.

Richard Sennett’te Mahremiyet İdeolojisi

On dokuzuncu yüzyıldaki kamusal yaşam krizinin sonucunda kişilik topluma girmiş ve kamusal alanda sanayi kapitalizmiyle kesişmiştir. Sennett bu aşamada kamusal kültürün yeni öğelerine ilişkin psişik sıkıntıların belirtilerinin doğduğunu ifade etmektedir. Artık bireylerde, karakterin iradedışı açığa vurulmasından duyulan korku, savunma amacıyla

duygulardan kaçınma ve giderek artan pasiflik gerçekleşmektedir (Sennett, 2010:253). Bireydeki bu değişim kamusal insanın ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Sennett'e göre kamusal insanın ortadan kalktığı toplum mahrem bir toplumdur. Mahrem bir toplumda, kişisiz olan toplumsal fenomenler bile anlam kazanabilmek için kişilik sorunlarına dönüştürülmektedirler (Sennett, 2010:285).

Kamusal insanın çöküşüyle birlikte ortaya çıkan mahrem toplum iki ilkeye dayanmaktadır: narsizm ve cemaat (*gemeinschaft*). Narsizm bireyin toplumdaki her durumda '*ben ne hissediyorum*'a odaklanmasıdır. Cemaat ise kamusal insanın ortadan kalktığı bir toplumda insanların başkalarıyla dolaysız ve açık duygusal ilişkiler yaşamak üzere oluşturdukları oluşumdur. Fakat cemaat oluşumları, toplumda daha fazla ayrılmaya, kendinden olmayana ötekileştirmeye ve dışlamaya neden olmaktadır. Bu nedenle Sennett'e göre cemaatler insanı kamusalıktan uzaklaştırmaktadır.

Sennett de kamusal ve özel alan arasındaki sınırların belirsizliğinden bahsetmektedir. Kamusal alan gitgide özel alan modeli üzerine biçimlenmektedir. Örneğin politikacılar düşünceleri hakkında daha az eleştirilirlerken, psikolojik özellikleri konusunda daha çok yargılanmaya başlamaktadırlar (Dacheux, 2012:20). Kişilik kamusala bulaşmıştır. Sennett'e göre özel yaşamın her yerdeliği sonunda bireyi cemaatlerin yıkıcılığına bırakmıştır. Dacheux bu sebeple Sennett'in gelecekte, kamusal alanın kendi karizmaları, içtenlikleri ve özel tutumları yüzünden sevilen diktatörler tarafından ele geçirileceğinden korktuğunu ifade etmektedir. Sennett temelde, nezaketin sonu, akılcı bireylerin duygusal bir cemaatin içinde eriyip gitmesini ifşa etmektedir (Dacheux, 2012:20).

Sonuç ve Değerlendirme: Kamusal Alan Yaklaşımlarının Karşılaştırmalı Değerlendirmesi

Görüldüğü gibi her üç düşünür de kamusal alana farklı perspektiflerden yaklaşmaktadırlar. Habermas burjuva kamusunu anlatmaktadır. Habermas feodal toplumun yıkılıp kapitalist düzene geçiş ile birlikte yönetimin değişmesinden bahsetmektedir. Eskiden şahsın kendini dayatması üzerinden tanımlanan kamusal alan, kapitalist düzenle birlikte yapısal bir değişime uğramıştır, Habermas'a göre bu değişim daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir.

Arendt Antik Yunan'daki kamudan bahsederek kamusal alan, özel alan, toplumsal alan tanımlamalarını etik bir çerçeve sunmak suretiyle ortaya koymaktadır. Hem Habermas hem de Arendt'te kamusal alan, özel alan ve mahremiyet geçişken alanlardır. Arendt, özelin kamuya bulaşmasını eleştirir ve tehlikeli görür. Fakat Arendt'e göre bu alanlar birbirine karışmaktadır. Arendt'te kamu, aklın ve rasyonelitenin bulunduğu yerdir. Habermas ve Arendt burjuvanın özelini "kamusal"mış gibi sunmaktadırlar.

Habermas ve Arendt'te özel mülkiyet modern kamusal alanın oluşması açısından önemlidir. Habermas kamusal alanı olumlamaktadır. Habermas ve Arendt'e göre din veya insandışı varlığa inanç, kamusal alanın dışında özelin meselesidir. Ahlak toplumsalın meselesidir.

Arendt için özel alan davranışların ve cinselliğin alanıdır. Din, etnik kimlik özel alanın meselesidir. Habermas'tan farklı olarak Arendt'te toplumsal alan kavramı mevcuttur. Arendt'e göre özel mülkiyet servete dönüşünce toplumsal alana dönüşmektedir.

Hem Habermas hem de Arendt'te Kant'ın aydınlanmacı duruşu belirgindir. Arendt hümanizmayı reddetmiştir fakat Arendt'e göre insanı insan yapan kendi aklıyla seçtikleridir.

Habermas'ta kamusal alandaki yapıp etmeler Arendt'tekinden daha somuttur. Ona göre kamusal alanda insanlarla konuşup onları geçici de olsa ikna etme bir yoldur. Arendt'te ise insanların kamusal alanda doğruluk arayışında kendi hakikat görüşünü bir başkasına kabul ettirmesi çabası söz konusu olamaz.

Habermas ve Arendt'in kamusal ve özel alan ile ilgili görüşlerindeki ortaklıklardan birisi de, insanın kamusal alan ve özel alandaki faaliyetlerinin politik yönüdür. Her ikisi içinde kamusal alan insanlar için bir var olma biçimidir. Habermas, kamusal alandaki iletişimsel eylem aracılığıyla insanların politik düşüncelerini paylaşmaları ve geçici bir çözüm önerisi de olsa, insanların bir siyaset önerisi üretmelerinin önemini vurgulamaktadır. Arendt ise, antik Yunan düşüncesine ve Aristo'ya dayanarak insanın siyasetle ilgilendiği ve politika alanında düşünce ürettiği oranda insan olabileceğine kanaat getirmektedir. Arendt siyasetle ilgilenmeyen insanın (kelimenin bugünkü kullanımından farklı olarak) idiot olarak görüldüğü bir antik Yunan düşüncesine dayanarak kamusal alan yaklaşımını kurmaktadır. Bu anlamda hem Habermas hem de Arendt'te kamusal alan siyasetin alanı ve Arendt'te siyaset üretmenin hatta insan olmanın alanı haline gelmektedir.

Arendt'in de Sennett gibi özel ve kamusal alan arasındaki belirsizliği sorguladığı belirtilmişti. Arendt bu belirsizliği antik kamusal alanın analiziyle anlatmaktadır. Arendt'e göre kamusal alan Habermas'ın savunduğu gibi 18. yüzyılda değil, antik Yunan'da (Atina'da) doğmuştur. Habermas, Arendt ve Sennett'in hepsinin kamusal alan ile ilgili kesiştikleri ortak noktalar şunlardır:

1. Tümüne göre de kamusal alan politikanın meşrulaştırılma yeridir. Yurttaşlar tartışabilmek, fikir sahibi olabilmek ve politik iktidarı uygulayacak olan kişileri seçmek için, politik enformasyona kamusal alan aracılığıyla erişmektedirler. Kamusal alan aracılığıyla kendilerini, sadece yasaya maruz olan kişiler değil, aynı zamanda yasanın yapıcıları olarak hissetmektedirler.

2. Kamusal alan politik cemaatin temelidir. Habermas, Arendt ve Sennett'e göre kamusal alan, farklı etnik dinsel cemaatlere ait olan bireylerin ortak politik bir topluluk oluşturmak amacıyla kendi aralarında ilişki kurmalarına olanak sağlayan simgesel bir alandır.

3. Kamusal alan politikanın görünürlük kazandığı sahnedir. Onlara göre kamusal alan, politik aktörlerin sahne aldıkları ve kamusal sorunların görünür ve algılanabilir hale geldiği yerdir (Dacheux, 2012:20-21).

4. Her üç düşünür için de kamusal alan temelde, bireyler için bir var oluş (ve kendini inşa etme) alanıdır. Toplum içerisinde birey olarak var olmanın koşulu toplumdaki ortak meselelerle ilgili, kamusal alanda diğer insanlarla iletişime geçmek, 'söz söylemek'le (kendi sözünü söylemekle) mümkündür.

Habermas'ın kamusu burjuva kamusudur. Habermas kadın kamusunu görmemektedir. Arendt'in kamusunda insanlık durumu ön plana çıkarılır. Arendt etik değerler çerçevesinde bir kamusal-özel alandan bahseder, bu anlamda Arendt'te kadın kamusunun dışlandığı söylenemez. Sennett'e göre ise, zaten geç modern dönemde kamusal insan çökmüştür. Bu sebeple Sennett'in çalışmasında burjuva kamusu, karşıt kamular vb. gibi tartışmalar söz konusu değildir.

Habermas, Arendt ve Sennett'in her biri inceledikleri dönemdeki siyasal ve toplumsal değişme ve gelişmelerden yola çıkarak odaklandıkları dönemin kamusu üzerinden değerlendirme yaparlar. Habermas döneminde burjuva hakimdir, bu yüzden kendisi burjuva kamusunu anlatmaktadır. Sennett, neoliberal düzende yeni üretim ilişkileri ve siyaset doğrultusunda kamunun/kamusal insanın çöktüğünden kamusal alanın ortadan kaybolduğundan bahsetmektedir. Sennett mimari, yollar, sokaklar, kent tasarımı üzerinden kamusal alanın geçirdiği dönüşümü, bu durumun bireyleri nasıl dönüştürdüğünü, kamusal insanı nasıl çöküşe uğrattığını, kamusal alanın yok oluşunu anlatmaktadır.

Geç modern dönem öncesinde yollar, sokaklar insanların kamusal alandaki karşılaşma, ilişki kurma ve dolayısıyla insanların kendi kendilerini kurma, kendi kimliklerini inşa etme ve bir ilişkilendirme mekânlarıdır. Geç modern dönemde ise sokakların ve yolların tasarımı insanların birbirleriyle karşılaşmasına elverişli olmayan ve insanların kamusal alanda ilişki kurmasına imkân vermeyecek bir yapıdadır. Örneğin, yollar yaya olarak yürümeye uygun

olarak değil, araçla geçip gitmeye uygun olarak tasarlanmaktadır. Bu durum insanların kamusal alanda birbirleriyle ilişki kurup kamusal alandaki kendi varlıklarını inşa etmelerine engel olmaktadır. Dolayısıyla Sennett'e göre, bu tür bir kent tasarımı, kamusal insanın çöktüğüne delalettir. Ona göre kamusal alandaki değişiklikler kent tasarımı ve mimari yapılar üzerinden izlenebilmektedir. Böylece Sennett'in kamusal insanın çöküşü tezi mimari örneklerle de somutlanarak doğrulanabilir bir özellik taşımaktadır. Günümüz toplumlarında kamusal alanı anlama ve açıklamadaki gücü sebebiyle Sennett'in tezi faydalı ve anlamlı bir perspektif sunmaktadır.

Kaynakça

- ARENDDT, Hannah. (2012). *İnsanlık Durumu*. Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.
- DACHEUX, Eric. (2012). "Kamusal Alan: Demokrasinin Anahtar Bir Kavramı". *Kamusal Alan* (iç.). Der. Eric Dacheux. Çev. Hüseyin Köse. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 13-27.
- HABERMAS, Jürgen. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- HABERMAS, Jürgen. (2002). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- HABERMAS, Jürgen. (2004). "Kamusal Alan". *Kamusal Alan* (iç.). Der. ve Çev. Meral Özbek. İstanbul: Hil Yayın. 95-102.
- KERESTECİOĞLU, İnci. (2011). "Feminizm Tartışmaları 8". Amargi İstanbul Feminizm Tartışmaları içinde. İstanbul: Amargi Yayınevi. 157-174.
- MCCARTHY, Thomas. (2004). "Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü'nün 1989 İngilizce Baskısına Giriş", *Kamusal Alan* (iç.). Der. ve Çev. Meral Özbek İstanbul: Hil Yayın. 91-94.
- SENNETT, Richard. (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.